

Etični problemi pri praktičnem delu psihologa

TINA ZUPAN^{1*} IN VALENTIN BUCIK²

¹*Gimnazija in ekonomska srednja šola, Trbovlje*

²*Univerza v Ljubljani, Oddelek za psihologijo, Ljubljana*

Povzetek: V študiji smo poskušali zabeležiti stanje na področju poklicne etike slovenskih psihologov, zlasti upoštevanje etičnih načel, informiranost psihologov in študentov psihologije o poklicni etiki ter ravnanje v primeru etičnih dilem oziroma kršitev. Podatki so bili pridobljeni s pomočjo anketnega vprašalnika v dveh verzijah. Eno verzijo je po pošti prejelo 800 slovenskih psihologov, od tega jih je v raziskavi sodelovalo 150. Na drugo verzijo pa je odgovorilo 56 študentov psihologije. Nejasnosti glede etike psihologovega dela se pojavljajo na naslednjih področjih: arhivi, izjeme zaupnosti, posredovanje podatkov, vsebina informiranega soglasja, vpogled v podatke, izvajanje postopkov kljub nezadostni usposobljenosti, nedovoljeno razmnoževanje literature in psihodiagnostičnih sredstev, sodelovanje študentov v raziskavah in podobno. Psihologi trdijo, da o poklicni etiki niso dovolj informirani, ter predlagajo različne oblike dodatnega izobraževanja. Opozarjajo na konflikte med etiko in zakonom in na pomanjkanje nadzora nad ravnanjem psihologov. V primeru kršitev psihologi storijo manj, kot naj bi storili. Menijo, da je največji problem opravljanje strokovnih nalog kljub neusposobljenosti. Psihologi s krajšo delovno dobo večkrat odgovarjajo v nasprotju s priporočili kodeksa. Poznavanje etike med študenti je z izjemo nekaterih področij zelo dobro. Raziskava usmerja pozornost slovenskih psihologov na etični vidik dela, kaže na področja, ki jih bo potrebno natančneje obdelati, opozarja na potrebe po izobraževanju s področja etike in daje nekatere predloge v zvezi s tem. Poleg tega izpostavlja nujnost ureditve pravnega položaja psihologije v Sloveniji. Rezultati predstavljajo potencialni vir informacij Komisiji za poklicno etiko Društva psihologov Slovenije ter podporo javni razpravi ob sprejetju zakona o psihološki dejavnosti.

Ključne besede: psihološka poklicna etika, etični kodeks, informiranost, usposobljenost, kompetentnost, izobraževanje, Slovenija

---

*Naslov / address: Tina Zupan, Gimnazija in ekonomska srednja šola Trbovlje, Gimnazijska 10, 1420 Trbovlje, Slovenija, e-mail: tina.zupan@guest.arnes.si

Ethical issues in the professional work of psychologists: state of affairs in Slovenia

TINA ZUPAN¹ AND VALENTIN BUCIK²

¹*Trbovlje Grammar and Economy Secondary School, Trbovlje, Slovenia*

²*University of Ljubljana, Department of Psychology, Ljubljana, Slovenia*

Abstract: The aim of the research was to determine the state of affairs regarding professional ethics of Slovene psychologists, particularly regarding the implementation of ethical principles and psychologists' and students' knowledge of ethics and procedures in the cases of ethical dilemmas and violations. Two dedicated questionnaires were designed by the authors. 800 Slovene psychologists received the questionnaire and 150 of them responded. There were also 56 psychology students involved in the study. The results show some problematic issues such as: record keeping, exceptions of confidentiality, access to personal data, the content of informed consent, incompetence, copying of literature and diagnostic instruments – even not standardised ones, psychology students as subjects in psychological research, and lack of information on ethical aspects of students' practical work. Psychologists and students reported inadequate knowledge of professional ethics and suggested various kinds of ethical education. Institutions mostly enable psychologists to work within the Code of ethics. There are, however, conflicts regarding access to data and professional autonomy. Psychologists report conflicts between law and ethics, incorrect reports in media and lack of control over professional ethics. In the case of ethical violation psychologists do less than they should. They emphasise the problem of incompetence. The frequency and seriousness of certain violation were estimated. Ways of verifying knowledge, stimulating ethical conduct and taking different measures in the case of violations were suggested. The state of affairs in different working environments of psychologists was also described. Results show that psychologist who have worked in the field for a shorter period answer more frequently contrary to the Code of Ethics. Students' knowledge of ethics is mostly very satisfactory. The study emphasises the ethical aspects of psychological practice in Slovenia. It points to the issues that should be further analysed by the Slovene Psychological Association. It is a valuable source of information for the national Ethical Committee. Most important implications are that work to develop education in ethics and to pass the law on psychology in Slovenia should be pursued.

Key words: professional ethics, psychology, code of ethics, cognizance, competence, training, education, Slovenia

CC=3410 3450

Področje poklicne etike je v zadnjem času deležno povečanega zanimanja tako psihologov kot tudi širše javnosti (Eyde in Quaintance, 1988). Primerjava med različnimi viri kaže, da se glede opredelitev etike, morale in deontologije srečujemo z nejasno in neenotno terminologijo (Jordan in Meara, 1990; Milčinski, 1982; Pediček, 1994; Vukasovič, 1993). Pojavljajo se tudi konflikti med poklicno etiko in pravnimi predpisi. Pri tem velja priporočilo, naj psihologi dajejo prednost zahtevam kodeksa pred zakonom. Nekateri avtorji so podrobno analizirali funkcije in kvaliteto etičnih kodeksov (Keith-Spiegel in Koocher, 1995; O'Donohue in Mangold, 1996). Opozarjajo zlasti na to, da kodeksi ne morejo predpisati ravnanja v specifičnih

situacijah in da prihaja do konfliktov med načeli znotraj kodeksa ter med kodeksom in pravnimi predpisi. Breme odgovornosti za (etično) odločitev tako ostaja na ramenih strokovnjaka.

Primerjava slovenskega in ameriškega kodeksa kaže na nekatera področja, ki so v našem sedaj veljavnem kodeksu pomanjkljivo ali pa sploh niso obdelana: javne izjave psihologov v medijih, odnosi med strokovnjaki (zlasti vidika avtorstva in spolnih odnosov), poučevanje psihologije, prisila delovne organizacije in raziskave na živalih. Bolj natančno pa slovenski kodeks opredeljuje ocenjevalne tehnike, raziskave, zaupnost ter moralne in pravne standarde.

Največ raziskav s področja psihološke poklicne etike najdemo pri ameriških avtorjih. Glede vzrokov etičnih dilem in kršitev Keith-Spiegel in Koocher (1995) ugotavljata, da do njih prihaja v nepredvidljivih situacijah: ko psiholog podcenjuje etične vidike ali ne odkrije drugih možnosti ravnanja; ko ni jasnih navodil za ravnanje ali če si zakon in kodeks nasprotujeta. Priporočata, da psiholog ob soočenju z etično dilemo zbere čimveč informacij o situaciji in vpletenih, pregleda kodeks in zakone, ugotovi pravice, odgovornosti in koristi vseh vpletenih ter poišče vse možne postopke, ki bi jih lahko izvedel v tej situaciji. Modele etičnega odločanja zasledimo tudi pri drugih avtorjih (Eberlein, 1988; Jordan in Meara, 1990). Keith-Spiegel in Koocher (1995) navajata mehanizme za nadzor nad etičnostjo ravnanja psihologov, ki obstajajo v urejenih razmerah: komisije za etična vprašanja, strokovne zbornice, zakoni in drugi državni predpisi, nadzor med kolegi, civilne pravde. Naštevata in pojasnjujeta tudi sistem ukrepov ob spoznanem neetičnem ravnanju psihologov: nasvete, ukore, delo pod povečanim nadzorom, dogovorjen odstop ali izključitev iz strokovnega združenja.

Številne raziskave se nanašajo na razširjenost in značilnosti izobraževanja s področja psihološke poklicne etike (Handelsman, 1986a, 1986b; Newmark in Hutchins, 1981; Owen, 1986; Van Hoose in Paradise, 1979, cit. po Eberlein, 1988; Eyde in Quaintance, 1988; Fine in Ulrich, 1988; De Palma in Drake, 1956, cit. po Sinclair, Poizner, Gilmour-Barrett in Randall, 1987; Holmes in Lindley, 1989; Zelig, 1988). Eberlein (1988) vidi v teh modelih izobraževanja sporočilo, da je za etično občutljivost in ustrezno presojanje potrebno več kot le učenje množice pravil. Prvi cilj izobraževanja je po njegovem mnenju večanje občutljivosti za obstoj etičnih dilem. O pojavljanju razkoraka med poznavanjem etičnih načel in ravnanjem v skladu z njimi poročajo Bernard in Jara (1986), Bernard, Murphy in Little (1987) ter Wilkins, McGuire, Abbott in Blau (1990). Omenjeni avtorji menijo, da je srž problema nepripravljenost upoštevati etična načela, ne pa nevednost. S podobnimi vprašanji, kakršna smo načeli v pričujoči študiji, so se ukvarjali Haas, Malouf in Mayerson (1986). Ugotovili so, da se med psihologi pojavlja močan interes za etična vprašanja in nezadovoljstvo z obstoječim izobraževanjem s tega področja. Pokazalo se je tudi relativno nizko strinjanje glede ustreznega ravnanja v hipotetičnih etičnih dilemah. Avtorji zato sklepajo, da je v psihološki praksi malo enoznačnih rešitev ter da je potrebno nameniti več pozornosti izobraževanju na temo poklicne etike.

Prizadevanja za urejanje stanja na področju poklicne psihološke etike v Sloveniji segajo v sedemdeseta leta, ko so bila oblikovana etična priporočila glede psihodiagnostičnih sredstev ter usposobljenosti in odgovornosti psihologov. Prvi etični kodeks je Društvo psihologov Slovenije (DPS) sprejelo leta 1982, deset let kasneje pa je bil popravljen in je sedaj v tej obliki skupaj s komentarji, priloženimi v dodatku, osrednji dokument, ki določa smernice za etično ravnanje psihologov v Sloveniji (Kodeks psihološke etike, 1982; glej tudi Bucik, 1997b). Komisija za poklicno etiko pri DPS pravkar pripravlja novi kodeks psihološke etike (trenutno je v osmem osnutku v zaključni fazi priprave), ki ureja naslednja temeljna področja: spoštovanje človekovih pravic in dostojanstva, pristojnosti in odgovornosti psihologa ter integriteto poklica. Osnetek kodeksa sledi strukturi evropskega metakodeksa (Meta-Code of Ethics, 1995), sprejetega v Evropskem združenju nacionalnih psiholoških društev EFPPA (European Federation of the Professional Psychological Associations), katerega član je tudi DPS.

V letu 1996 je Državni zbor Republike Slovenije obravnaval predlog zakona o psihološki dejavnosti, s katerim naj bi pravno uredili izobraževanje in podeljevanje licenc, opravljanje psihološke dejavnosti, organizacijo in nadzor nad njo, vprašanja glede zasebne prakse, strokovne zbornice, psihodiagnostičnih sredstev, pravic klientov, uporabe besede psihologija itd. Vlada je sprejem zakona podprla in hkrati predlagala nekatere popravke. Do drugega branja zakona v Državnem zboru ni prišlo, zato ostaja položaj psihologov zaenkrat še zakonsko neurejen oziroma je določen z zakonodajo tistih resorjev in pravilniki tistih ustanov, v katerih so psihologi zaposleni.

Problem, ki ga obravnava pričujoča študija, je posnetek trenutnega stanja na področju poklicne etike slovenskih psihologov. Zanimala so nas zlasti vprašanja zaupnosti, informiranega soglasja, kompetentnosti, konfliktnosti interesov, odnosov s kolegi, pogoji v delovnem okolju, ki so povezani z etiko, ter etične dileme na posameznih področjih praktičnega dela psihologov. Poleg tega študija zajema področje informiranosti psihologov in študentov psihologije o poklicni etiki ter ravnanje v primeru etičnih dilem oziroma kršitev, s katerimi se slednji srečujejo. Predvidevali smo, da psihologi načeloma ravnajo v skladu s priporočili etičnega kodeksa ter da so ustrezno informirani o poklicni etiki. Nismo pričakovali, da bi v študiji našli pomembne razlike v informiranosti in etičnosti ravnanja med ženskimi in moškimi psihologi, med tistimi z manj in onimi z več leti delovnih izkušenj in med strokovnjaki z bolj ali manj profilirano ali specializirano izobrazbo. Zanimalo pa nas je, ali lahko potrdimo sum, ki izhaja iz ugotovitev več avtorjev, ki so se ukvarjali z vprašanji poklicne etike v psihologiji, da psihologi v primeru etičnih dilem in kršitev navadno storijo manj, kot bi lahko ali kot bi morali storiti.

Metoda

Udeleženci

Vprašalnik o poklicni etiki psihologov je prejelo 800 članov Društva psihologov Slovenije. V raziskavi so bili uporabljeni vsi naslovi psihologov, ki so bili dostopni na sedežu DPS¹. V obdelavi smo upoštevali 150 vprašalnikov, ki so bili vrnjeni do zaključka zbiranja odgovorov. Poleg tega je z zamudo prispelo še 5 vprašalnikov in 8 neizpoljenih vprašalnikov, v glavnem zaradi spremembe naslova ali upokojitve psihologa. V raziskavi je sodelovalo tudi 56 študentov psihologije na Univerzi v Ljubljani, od tega 41 študentov 4. letnika in 15 absolventov. Študentje 4. letnika so bili v času študijskega procesa (po končanih vajah) naprošeni, da sodelujejo v raziskavi, absolventi pa so bili povabljeni k sodelovanju preko obvestila na oglasni deski Oddelka za psihologijo.

V prispevku so prikazani odgovori 150 udeležencev ankete: 100 žensk (67 %) in 39 moških (26 %), za 11 udeležencev ni podatka o spolu. Polovico vzorca predstavljajo diplomirani psihologi, četrtnina se podiplomsko izobražuje, četrtnina pa že ima podiplomsko izobrazbo. Največ preizkušancev dela na področju vzgoje in izobraževanja, precej jih deluje na področju klinične psihologije in psihologije dela. Na področju otroške in mladostniške klinične psihologije jih dela 18 (12 %), v klinični psihologiji in psihoterapiji 38 (25 %), v psihologiji dela 39 (26 %), v socialnem varstvu 11 (7 %), v vzgoji in izobraževanju 58 (39 %), v raziskovanju 10 (7 %), v marketingu 4 (3 %); med tistimi, ki so odgovorili na vprašalnik, sta dva upokojena psihologa, za 4 pa nismo uspeli dobiti podatka; vsota presega 100 %, ker so nekateri anketiranci obkrožili več kot en odgovor. V vzorcu je največ psihologov, ki imajo od 8 do 20 let delovnih izkušenj in so zaposleni v ustanovah (torej niso zaposleni v zasebni praksi ali zasebnem podjetju).

Pripomočki in gradiva

Osnovno strukturo anketnega vprašalnika, ki smo ga oblikovali posebej v ta namen, tvorijo naslednji glavni deli: podatki o preizkušancih (spol, izobrazba, področje dela, delovne izkušnje, delo v ustanovi oziroma v privatni praksi), stanje na določenih področjih praktičnega dela z vidika poklicne etike, informiranost o etiki ter ravnanje v primeru etičnih dilem in kršitev². Vprašalnik tako zajema področja zaupnosti (arhivi, posredovanje podatkov), informiranega soglasja, konflikta interesov (sprejemanje daril in uslug, stiki z obravnavanci izven poklicnega odnosa), usposobljenosti, razmer

¹Na tem mestu bi se avtorja rada še enkrat zahvalila Izvršilnemu odboru DPS, da je dovolil dostop do adresarja članov DPS, ki so v tekočem letu plačali članarino, in tudi tistih, ki so na članski listi, klub temu da že leto dni niso poravnali članskih obveznosti.

²Zainteresirani bralec lahko izvod vprašalnika, ki je bil uporabljen v študiji, dobi na naslovu avtorjev prispevka.

glede poklicne etike v ustanovah, kjer so psihologi zaposleni, stanja z vidika etike na različnih področjih dela psihologov (zdravstvo, šolstvo, industrija in podobno). Preizkušanci so ocenili tudi vzroke etičnih dilem in kršitev, ravnanje v teh primerih in nadzor nad delom psihologov ter resnost in pogostost določenih etičnih kršitev, podali predloge za izobraževanje s področja poklicne etike, za ravnanje ob etičnih kršitvah in vzpodbujanje etičnega ravnanja. Poleg tega je vprašalnik vseboval še tri hipotetične etične dileme, kjer je bilo potrebno odločitev za takšno ali drugačno ravnanje tudi utemeljiti. Študentje so odgovarjali na prilagojen vprašalnik. Ta zajema poleg osnovnih podatkov o preizkušancih predvsem informiranost s področja poklicne etike in izkušnje, ki so jih študentje pridobili med študijem psihologije.

Postopki

Na DPS smo naslovili prošnjo za dostop do naslovov članov društva za namen zbiranja podatkov za raziskavo. Prošnja je bila odobrena, in sicer pod pogojem, da se naslovi nalepijo na kuverte v prostorih društva, kar smo tudi dosledno upoštevali. Delovno obliko »Vprašalnika o poklicni etiki« so pregledali tudi nekateri člani Komisije za poklicno etiko pri DPS in podali pripombe. Nekateri od teh predlogov so bili vključeni v končno obliko vprašalnika. Spomladi leta 1999 smo psihologom po pošti poslali vprašalnik s spremnim pismom ter kuverto za vračanje vprašalnika s povratno pošto, opremljeno z znamko in naslovom. S tem smo želeli doseči višji delež vrnjenih vprašalnikov. V spremnem dopisu smo predstavili projekt in njegove avtorje, njegov namen in značilnosti, možnosti povratnih informacij ter datum za vračanje vprašalnika. Študentje so vprašalnik izpolnili v predavalnici. Za takšen postopek smo se odločili zato, ker je bil vprašalnik za študente usmerjen predvsem v ugotavljanje realne informiranosti, ne pa poznavanja in uporabe pisnih virov pri reševanju dilem, medtem ko je bil pri vprašalniku za psihologe glavni namen posnetek trenutnega stanja – dilem, postopkov, izkušenj.

Dobljene odgovore smo večinoma analizirali s pomočjo frekvenčnih prikazov v smislu pojavljanja bolj ali manj ustreznega ravnanja glede na priporočila kodeksa. Poleg tega smo uporabili neparametrsk $\acute{e}$ preizkuse za ugotavljanje razlik v ravnanju in informiranosti glede na nekatere podatke o preizkušancih, kot so spol, stopnja specializacije in drugih podiplomskih izobraževanj in delovne izkušnje.

Rezultati in razprava

Odgovore psihologov in študentov psihologije smo primerjali s trenutno veljavnim Kodeksom psihološke etike (v nadaljevanju: stari kodeks) in s 6. delovnim osnutkom Kodeksa poklicne etike psihologov Slovenije (v nadaljevanju: novi kodeks), z Zakonom o varstvu osebnih podatkov, pa tudi s kodeksom ameriškega psihološkega združenja (Keith–Spiegel in Koocher, 1995).

Tabela 1. Izjeme zaupnosti, ki jih psihologi omenijo obravnavancem (»Katere izjeme običajno omenite?«)

	N	%*
strokovnjaki v timu	16	25
ogrožanje življenja	14	22
spolna zloraba	10	15
druga kazniva dejanja	8	12
svojci mladoletnih	6	9
izvedeništvo	5	8
korist obravnavanca	5	8
naknaden pogovor o izjemah zaupnosti	5	8
ni izjem	6	9
ni podatka	14	22

*Odstotek glede na preizkušance, ki so opisali izjeme zaupnosti (N=65).

Zaupnost

Odgovori na vprašanje o pravih hranjenju podatkov v arhivih kažejo, da je čas hranjenja arhivov v praksi zelo različen. Takšen rezultat je posledica pomanjkanja navodil na tem področju in tudi različne zakonodaje: npr. v zdravstvu je zaenkrat potrebno hraniti podatke 60 let, v šolstvu 1 leto oziroma dokler je učenec ali dijak na šoli. Manjšina psihologov v skladu s kodeksom in Zakonom o varstvu osebnih podatkov popiše arhive ter opredeli namen podatkov v njem. Za zavarovanje podatkov v računalniških bazah podatkov največkrat uporabljajo gesla. Uničenje arhivov ponekod ni urejeno v skladu s priporočili kodeksa, ki naroča, da je treba liste za odgovore in testne zvezke po evidentiranju rezultatov razrezati, sežgati ali uničiti v skladu s pravili delovne organizacije.

Iz odgovorov na vprašanje » Je obravnavancu potrebno vnaprej naštetih izjeme zaupnosti – če DA, katere?«, ki so prikazani v tabeli 1, sklepamo, da ni enotnih smernic za seznanjanje obravnavancev z izjemami zaupnosti, psihologi in študentje teh izjem ne poznajo dovolj. Stari kodeks namreč določa nekatere izjeme glede načela zaupnosti, in sicer: če je to nujno za obravnavanca in družbo, če psihologa od te zahteve odveže sam obravnavanec ali sodišče, ki odredi pregled zaradi potrebe po izvedeništvu v interesu in s pristankom obravnavanca, ali če obravnavanec ogroža osnovne interese drugih. Novi kodeks kot izjeme zaupnosti našteva ogrožanje lastnega življenja ali življenja drugih ter zlorabo otrok. K temu še dodaja, da je razkritje potrebno omejiti le na vsebine, ki so neposredno povezane z zahtevo, in obravnavanca o teh izjemah vnaprej seznaniti.

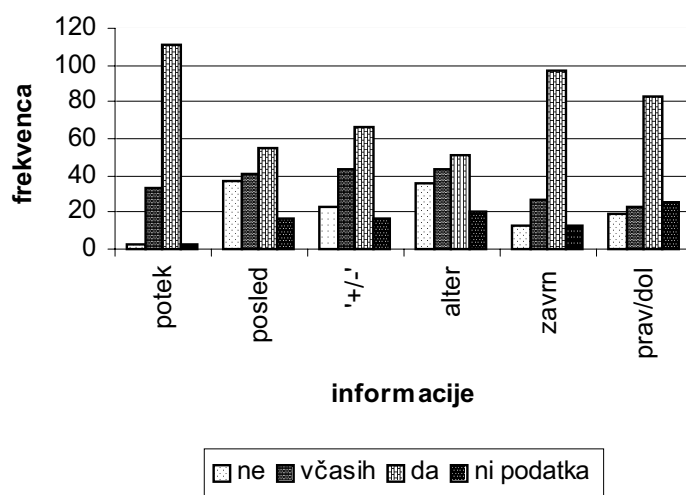
Tabela 2 kaže, da predstavlja največji problem na področju zaupnosti posredovanje podatkov posredno vključenim osebam. Kodeks ne daje - in tudi ne more dajati – natančnih navodil v takšnih dilemah. Splošne smernice v kodeksu

Tabela 2. »S kakšnimi problemi glede zaupnosti se srečujete pri vašem delu?«

	N	%
posredovanje podatkov posredno vključenim	76	51
arhivi	14	10
uporaba podatkov v pedagoške namene	13	9
objava	1	1
drugo	5	3
ni problemov	16	11
ni podatka	43	29

vključujejo (i) oblikovanje posredovanih podatkov na način, ki zagotavlja poklicno tajnost in človeško dostojanstvo obravnavanca; (ii) ustrežnost glede na etične in strokovne zahteve ter interese obravnavancev in psihologovo dolžnost zagotoviti, da bodo zaupnost spoštovali tudi vsi, ki so po delovni dolžnosti spoznali podatke; (iii) smiselno omejitev podatkov in (iv) zagotavljanje anonimnosti pri poročanju in posredovanju podatkov. Na podlagi teh splošnih navodil se mora torej psiholog v vsaki situaciji odločati, katere podatke bo posredoval in komu oziroma kdaj bo to odklonil. V pomoč pri takšnih odločitvah je lahko posvetovanje s pravniki in kolegi, ki se srečujejo s podobnimi dilemami.

Največ psihologov omogoči obravnavancem vpogled v zaključke, medtem ko novi kodeks in zakon določata možnost vpogleda v celotni zapis. Pri opravljenih nesposobnih obravnavancih se največ psihologov vnaprej dogovori s skrbnikom o vpogledu v podatke. Vsi psihologi ne pridobijo soglasja obravnavanca za posredovanje

Slika 1. Informacije, s katerimi psihologi vnaprej seznanijo obravnavance (potek – potek postopkov; posled – posledice in tveganje pri postopkih; +/- – omejitve in prednosti postopkov; alter – možni alternativni postopki in odločitve; zavrn – možnost, da zavrne postopek; prav/dol – pravice in dolžnosti v obravnavi).

podatkov in le manjšina jih seznanj obravnavance z izjemami zaupnosti, kar pa bo po novem kodeksu potrebno storiti.

Slika 1 kaže, da psihologi največkrat vnaprej seznanijo obravnavance s potekom postopkov, pa tudi s pravico do zavrnitve postopka. Precej manj psihologov pa informira obravnavance o posledicah in tveganju, alternativah ter prednostih in omejitvah postopkov. Pojavljajo se torej različna mnenja in ravnanja o vsebini informiranega soglasja, zato je to potrebno bolj natančno opredeliti. Večina psihologov v skladu s kodeksom obvesti obravnavance o rezultatih.

Pri vprašanju »Do katere mere dopuščate stike z obravnavanci izven poklicnega odnosa?« psihologi omejujejo tovrstne stike takole: 65 % vprašanih dopušča samo slučajne stike, 11 % se jih izogiba kakršnih koli stikov, 7 % dopušča občasne družabne stike, 14 % pa stikov ne omejuje. Kodeks v zvezi z dvojnimi odnosi opozarja, da se mora psiholog zavedati problemov, ki izvirajo iz njih, in je zato dolžan preprečiti vsak odnos, ki zmanjšuje potrebno poklicno razdaljo ter vodi do konflikta interesov ali izkoriščanja.

Ob vprašanju, ali so psihologi že kdaj dobili od obravnavancev kakšno darilo, je 61 % vprašanih poročalo, da so jim obravnavanci že ponudili darilo, 6 % pa jih je dobilo ponudbe o izmenjavi (strokovnih) uslug. Sprejeli so večinoma simbolična darila (56 %), darilo po koncu obravnave kot zahvalo (16 %), če darilo ostane v službi (7 %), če je obravnavanec sam izdelal darilo ali pokazal prizadetost ob zavrnitvi (oboje po 6 %). Zavrnili pa so denar, darila večje materialne vrednosti, ponudbe z namenom manipuliranja, vnaprej ponujena darila, če so izvajali psihoterapijo, nekateri pa so zavrnili vsa darila. Na izmenjavo uslug so pristali le izjemoma. Kodeks opozarja, da je zloraba strokovnega odnosa z namenom pridobivanja osebnih materialnih koristi hujša kršitev načel psihološke etike oziroma da psiholog poklicno storitev cenovno pošteno vrednoti in se dogovora dosledno drži. Torej je izmenjava uslug (npr. popravilo avtomobila v zameno za psihoterapijo) z obravnavancem neprimerna, saj zmanjšuje potrebno poklicno razdaljo in lahko vodi v konflikt interesov. Če menijo, da niso dovolj usposobljeni (vprašanje: »Kaj storite, če niste prepričani, da psihološko tehniko ali metodo dovolj obvladate?«), psihologi največkrat obravnavanca napotijo drugam, kar ustreza smernicam v kodeksu. O kolegih (»Kaj mislite, da običajno storijo drugi psihologi?«) pa menijo, da posamezniki kljub nezadostni usposobljenosti izvajajo postopke.

Poučenost

Kar 86 odstotkov psihologov trdi, da po študiju niso bili sposobni dovolj strokovno opravljati svojega dela. Iz tabele 3 je razvidno, da največ psihologov občuti primanjkljaj na področju svetovanja, pa tudi diagnostike. Ob teh podatkih bi veljalo razmisliti, kako zagotoviti tem vsebinam več prostora v okviru dodiplomskega študija psihologije – ne le v smislu teoretične obravnave, ampak tudi praktičnih vaj, saj gre za večšine, ki se jih ne da osvojiti le s poslušanjem navodil.

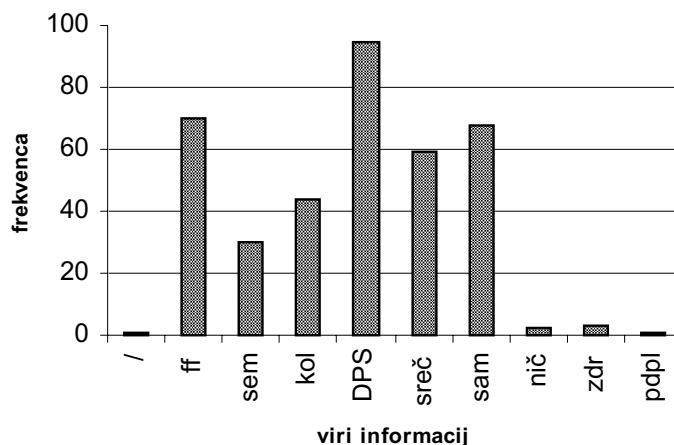
Tabela 3. Področja, na katerih so psihologi po končanem študiju občutili največji primanjkljaj

	N	%*
svetovanje	108	72
diagnostika	78	52
poznavanje sorodnih služb in institucij	46	31
raziskovalno delo	24	16
posebna področja	8	5
premalo izkušenj in praktičnega dela z ljudmi	7	5
pravni predpisi, poklicna identiteta	3	2
premalo znanja	3	2
ni občutil-a primanjkljaja	1	1

*Možnih je bilo več odgovorov.

Nekateri psihologi na vprašanje »S katerimi psihodiagnostičnimi sredstvi (PDS), psihološkimi tehnikami in metodami imate dobre izkušnje?« odgovarjajo, da pri svojem diagnostičnem delu uporabljajo tudi PDS, ki niso na seznamu Centra za psihodiagnostična sredstva ali kako drugače kategorizirana kot PDS. Poleg tega je 46 odstotkov vprašanih že opazilo ali slišalo, da psihologi brez dovoljenja avtorja razmnožujejo psihodiagnostična sredstva, in sicer: liste za odgovore ali priročnik (16 navedb); sredstva, ki se jih ne da kupiti pri nas (8); celotno PDS - eno (7) ali več (16). Med instrumenti, ki so jih naštevili vprašani, so: »Mini mental state«, POŠ, MMPI, razvojni test »Čturič«, 16 PF, nevropsihološki test, osebni vprašalnik, NS, TKD, WB, EPQ, SPP 3, RPM. 29 psihologov ni napisalo, za katera sredstva gre. Na nedovoljeno razmnoževanje strokovnih knjig med psihologi je naletelo 53 odstotkov vprašanih psihologov. 48 jih ni povedalo, za katere knjige gre, 21 psihologov omenja knjige, ki jih pri nas ni mogoče dobiti, 17 jih opozarja na razmnoževanje več knjig, zlasti dragih. Med razlogi za takšno ravnanje so verjetno: pomanjkanje finančnih sredstev, poenostavljanje postopkov, pomanjkanje ustreznih PDS na našem tržišču. Če psihologi potrebujejo PDS, ki jih pri nas ni mogoče dobiti, bi morali to upoštevati pri načrtovanju dela v institucijah, ki bi lahko razvijale, zalagale in izdajale PDS. Čeprav je področje dela s PDS v komentarjih k staremu kodeksu (prim. Bucik, 1997b, str. 234-237) temeljito obdelano, je pomembno poudariti, da večjo pravno zaščito PDS nudi poseben člen o PDS v osnutku zakona o psihološki dejavnosti. Rezultati torej kažejo dodaten razlog za čim prejšnje sprejetje tega zakona. Nedovoljeno fotokopiranje strokovne literature je pogojeno s finančnimi razlogi in nedostopnostjo določene literature na našem tržišču. Slednji razlog postaja v času globalne komunikacije v medmrežju in ob možnostih naročanja knjig iz tujine čedalje manj opravičljiv. Gotovo pa gre tudi za slabo razvit občutek odgovornosti do lastnega dela in dela strokovnih kolegov in predvsem do sadov tega dela (prim. Bucik, 1997a).

Kot je mogoče razbrati iz slike 2, je največ psihologov informacije o poklicni etiki dobilo v okviru aktivnosti Društva psihologov Slovenije (DPS). Precej jih omenja

Slika 2. »Kje ste dobili informacije o poklicni etiki?« (/ – ni prava; ff – izobraževanje na fakulteti; sem – seminarji in posebna predavanja ob delu; kol – pogovori s kolegi; DPS – aktivnosti Društva psihologov Slovenije; sreč – strokovna srečanja; sam – samoiniciativno prebiranje strokovne literature; nič – nikjer; zdr – zdravniška etika; pdpl – podiplomski študij)

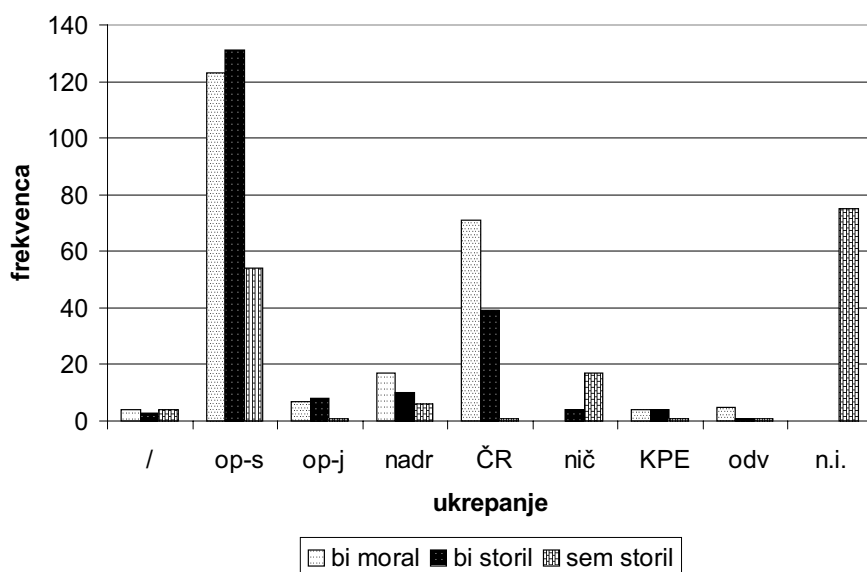
tudi dodiplomski študij, prebiranje strokovne literature in strokovna srečanja. Pri tem 47 % udeležencev meni, da niso dovolj informirani o poklicni etiki. Ocena študentov in psihologov o lastni informiranosti o poklicni etiki se ujema s podatki, ki jih je v študijah leta 1982 oziroma 1985 dobil Tymchuk (Fine in Ulrich, 1988), po katerih je kar 80 % študentov in 58 % psihologov z doktorsko izobrazbo menilo, da niso dovolj informirani o poklicni etiki.

Kršitve

Anketirani predlagajo izobraževanje s področja etike v obliki diskusij in obravnave praktičnih primerov. Predlagajo tudi nekatera dopolnila h kodeksu in opozarjajo na njegovo slabo poznavanje med psihologi in študenti. Med predlogi za preverjanje znanja o etiki so testi oziroma izpiti ter strokovna srečanja z razpravami. Največjo etično dilemo pri sodelovanju z drugimi strokovnjaki po mnenju anketiranih predstavlja posredovanje podatkov, zatem poklicna neodvisnost. Nekateri so omenili še materialne težave. Sicer večinoma priznavajo, da jim ustanova omogoča ustrezen nivo strokovnega delovanja. Največ psihologov poroča o nevtralnem stališču ustanove do poklicne etike - to področje je torej prepuščeno psihologom samim. Če je oseba že v obravnavi pri drugem psihologu ali želi mnenje drugega psihologa (vprašanje »Kako ravnate če želi obravnavanes mnenje drugega psihologa?«), se večina psihologov v skladu s trenutno veljavnim kodeksom poveže s kolegom. Pri poklicnem odnosu na zahtevo tretje stranke (vprašanje »Ste že imeli poklicni odnos na zahtevo

tretjega plačnika (sodišče, vojska) in če da, kako ste ravnali glede omejitev, pooblastil ipd.?«) se psihologi večinoma odločajo za vnaprejšnji dogovor o zahtevah in pričakovanjih. S tem se izognejo kasnejšim zapletom. Ko smo vprašane prosili, naj sebe zamislijo v hipotetični situaciji, ko stranka med obravnavo pove, da jo je prejšnji terapevt nagovarjal k spolnim odnosom, bi ji večina psihologov svetovala, da lahko kršilca prijavi Častnemu razsodišču pri DPS.

Slika 3 jasno kaže, da so ukrepi, ki bi jih ob neetični aktivnosti kolega morali psihologi izvajati (»kaj bi psiholog moral storiti ...«), strožji od tistih, ki bi jih sami preikone izvajali (»kaj bi vi storili ...«), še posebno pa od tistih, ki so bili dejansko izpeljani (»kaj ste dejansko storili ...« - seveda če se je vprašani sploh znašel v takšni situaciji). Nihče ni odgovoril, da naj psiholog ob neetični aktivnosti kolega ne ukrepa, vendar pa je takšno ravnanje priznalo 17 psihologov. 24 % psihologov poroča, da se je v njihovi okolici že vedelo za etično kršitev, a ni hotel nihče ukrepati. 9 % jih na vprašanje ni odgovorilo. 20 jih situacije ni opisalo, ostali naštevajo kršenje zaupnosti (10 primerov), psihologove naloge izvaja nepsiholog (5), razmnoževanje psihodiagnostičnih sredstev in literature (5), nepravilnosti na področju testiranja (4), konflikt interesov – družabni stiki in denar (3), nestrokovnost in psihične težave

Slika 3. Odnos med predpisanim, predvidenim in dejanskim ravnanjem psihologov ob neetični aktivnosti kolega (/ – ni podatka; op-s – opozorilo na samem; op-j – javno opozorilo; nadr – obveščanje nadrejenih; ČR – obveščanje Častnega razsodišča pri Društvu psihologov Slovenije; nič – ne stori ničesar; KPE – obveščanje Komisije za poklicno etiko; odv – odvisno od narave kršitve; n. i. – nisem še bil-a v takšni situaciji).

psihologa (3), nekorekten odnos do obravnavanca (2), informirano soglasje in trpinčenje otroka v družini.

Tretjina psihologov in skoraj polovica študentov poroča o nekorektnem ravnanju novinarjev v zvezi z objavljanjem prispevkov s področja psihologije. Omenjajo zlasti nestrokovno poročanje in kršenje zaupnosti. Osnutek zakona o psihološki dejavnosti naj bi zaščitil uporabo izrazov psiholog in psihologija, s čimer bi bila zagotovljena pravna podlaga za ukrepanje v primerih njune neupravičene uporabe. Glede ravnanja psihologov v odnosu do javnosti stari kodeks govori o prizadevanju za objektivno obveščanje javnosti o psiholoških spoznanjih in popravljane netočnih izjav v zvezi s psihologom ali z njegovo delovno organizacijo. Osnutek novega kodeksa zelo podobno govori o tem, vendar omenja skrb za razčiščevanje morebitnih zmotnih prepričanj pri obravnavancu. Priporočilo o reagiranju na nekorektno poročanje medijev ni zapisano kot zahteva, ampak bolj kot ideal. Razmisliti bi veljalo o odzivih DPS kot poklicne organizacije v situacijah, kjer gre za resne nepravilnosti pri poročanju, s čimer je povzročena škoda ugledu stroke.

Do konflikta med psihološko etiko in zakonom prihaja predvsem v zvezi z zaupnostjo: prijava samomorov, spolnih zlorab, pričevanje na sodišču. V primeru dilem se psihologi največkrat posvetujejo s kolegi. Psihologi uporabljajo različne strategije, ko se soočijo z etičnimi dilemami, največ jih poskuša zbrati izčrpne informacije o situaciji. Polovica psihologov se je že sklicevala na etični kodeks, zlasti v povezavi z zaupnostjo in poklicno neodvisnostjo. Po mnenju psihologov pride do etičnih kršitev največkrat v situacijah, ko si etični kodeks in drugi predpisi nasprotujejo, pa tudi v nepredvidljivih situacijah in ko psihologi podcenjujejo etične vidike. Najbolj pogosta vzroka za etične kršitve sta po mnenju udeležencev raziskave neizkušenosť ter neinformiranost o poklicni etiki.

Podatek o tem, da polovica psihologov ne občuti nobenega nadzora nad etičnostjo ravnanja slovenskih psihologov in da skoraj polovica meni, da nadzora ni dovolj, opozarja na pomanjkljivosti v sistemu. Tretjina psihologov občuti nadzor v obliki pravnih predpisov, ki pa ne zajemajo vseh etičnih priporočil. Nekaj psihologov občuti tudi nadzor kolegov in ustanove, kjer so zaposleni, manj pa Komisije za poklicno etiko in Častnega razsodišča pri DPS. Takšni odgovori nakazujejo potrebo po bolj prepoznavnem delovanju omenjenih teles pri DPS. Poleg tega preizkušanci predlagajo tudi jasnejša merila in informiranje, posvetovanja ob dilemah, poostretev nadzora, sprejem zakona o psihološki dejavnosti in ustanovitev psihološke zbornice, nadzor med kolegi in samonadzor. Zamisli bo lahko pri svojem delu uporabilo DPS oziroma Komisija za poklicno etiko in usmerilo svoja prizadevanja v njihovo uresničitev.

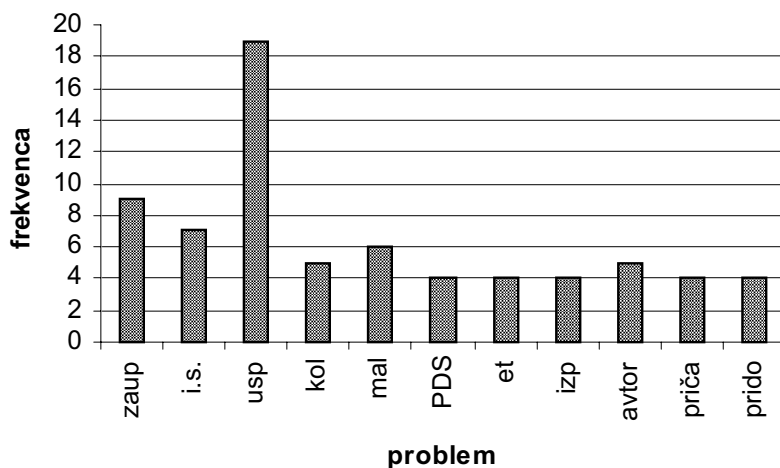
Psihologi v anketi poročajo o kršitvah, kjer ni hotel nihče ukrepati, in domnevajo o razlogih za to. Iz tabele 4 je razvidno, da je najpogostejši razlog za ignoriranje neetične aktivnosti kolega nepripravljenost prevzeti odgovornost.

Iz slike 4 je razvidno, da je po oceni preizkušancev največji etični problem

Tabela 4. Razlogi za opustitev ukrepov ob neetični aktivnosti kolega («Kaj je bil glavni vzrok, da ob kršitvi ni nihče ukrepal?»)

	N	%
nihče ne prevzame odgovornosti	10	7
strah pred posledicami	6	4
nejasna navodila za strokovno ravnanje	5	3
nezainteresiranost nadrejenih	3	2
nejasna navodila za ukrepanje ob kršitvi	2	1
ni dokazov	1	1
drugo	5	3
ni podatka	16	11

Opomba: Podatki v tabeli se nanašajo na psihologe, ki poročajo o opisani situaciji (N=48).

Slika 4. »Kaj je po vašem mnenju največji etični problem v Sloveniji?« (zaup – zaupnost; i. s. – ne omogoči obravnavancu odločanja o sebi glede psiholoških postopkov (informirano soglasje); usp – psiholog opravlja naloge, za katere ni usposobljen; kol – neustrezen odnos do kolegov; mal – zaradi malomarnosti škoduje obravnavancu; PDS – nepravilna uporaba ocenjevalnih tehnik; et – nepoznavanje etičnih načel; izp – ne skrbi za strokovno izpopolnjevanje; avtor – krši avtorske pravice; priča – ne ukrepa ob spoznani neetični aktivnosti kolega; prido – pridobitniška naravnost); Podatki se nanašajo na psihologe, ki so odgovarjali na to vprašanje. Slika prikazuje le najbolj pogoste odgovore).

slovenskih psihologov opravljanje nalog, za katere niso usposobljeni, sledi kršenje zaupnosti. Žal ni vedno jasno, kakšne vrste usposabljanje je potrebno za uporabo določenih postopkov ali pa takšno usposabljanje ni dostopno. Zato se psihologi sami usposabljujejo s pomočjo strokovne literature, pri čemer opozarjamo, da je takšno usposabljanje brez mentorja ali supervizorja ter ustreznega praktičnega dela večkrat

nezadostno.

Kot najbolj resne kršitve nasploh so psihologi ocenili diskriminacijo obravnavancev, spolne in druge dvojne odnose, sodelovanje v nezakonitih postopkih ter prevaro. Te kršitve so pri kolegih zaznali redko ali nikoli. Med najbolj pogostimi so pri nas naslednje kršitve, ki so jih ocenili kot zelo resne: ne omogočijo obravnavancu odločanja o sebi, opravljajo naloge, za katere niso usposobljeni, ne poznajo poklicne etike, ne ukrepajo ob kršitvi kolega. Med predlogi za sankcije so: osebna opozorila, prijava Častnemu razsodišču in Komisiji za poklicno etiko pri DPS.

Mnenje o stanju na posameznih področjih dela psihologov z vidika poklicne etike je podalo relativno malo preizkušancev. Večino področij je približno polovica ocenjevalcev ocenila kot pozitivno in ustrezno, opisali pa so tudi specifične težave in nepravilnosti. Psihologi večkrat omenjajo težave s poklicno vlogo in odnose z nepsihologi (pri čemer jih moti predvsem omejevanje poklicne neodvisnosti), pretirano uporabo testiranja, možnost manipuliranja (zlasti v marketingu), zaplete z zaupnostjo. Največ pozitivnih mnenj se pojavlja za področje zdravstva, zavodov za zaposlovanje in vzgojno varstvenih ustanov, največ kritik pa za področja šolskega svetovanja, marketinga, vojske, zasebne prakse in raziskovanja. Kot najbolj pomembno etično načelo so psihologi opisali zaupnost in spoštovanje obravnavancev. Pri kolegih so pohvalili zlasti strokovnost, kritičnost, pripravljenost pomagati obravnavancem in spoštovanje obravnavancev. Možnosti za vzpodbujanje etičnega ravnanja so po njihovem mnenju izobraževanje in izmenjava izkušenj.

Sklepi

Če torej poskusimo odgovoriti na vprašanja, zastavljena na koncu uvodnega poglavja, ugotovljamo, da se z vidika odgovorov anketiranih psihologov v profesionalni praksi v Sloveniji pojavljajo nekatera ravnanja, ki niso v skladu s priporočili kodeksa poklicne etike psihologov. Poleg tega je zanimivo dejstvo, da polovica psihologov in skoraj vsi študentje zase trdijo, da niso dovolj informirani o poklicni etiki. Vendar pa odgovori na druga vprašanja ne odražajo tako slabe informiranosti. Rezultati govorijo tudi o tem, da psihologi v primerih etičnih kršitev storijo manj, kot naj bi storili. O razlikah glede informiranosti in etičnosti ravnanja v odvisnosti od nekaterih osebnih podatkov rezultati kažejo, da so psihologi s krajšo delovno dobo pogosteje odgovarjali v nasprotju s priporočili etičnega kodeksa. Glede na izobrazbo se med diplomiranimi psihologi in psihologi, ki imajo podiplomsko izobrazbo oziroma jo še pridobivajo, tu niso pojavile pomembne razlike.

Preden iz odgovorov psihologov sklepamo na dejansko ravnanje, podobno kot Haas, Mayerson in Malouf (1986) opozarjamo, da je pri tem potrebna skrajna previdnost. Eno prvih vprašanj, ki se zastavlja ob pričujoči raziskavi, je namreč: "Ali psihologi dejansko ravnajo oziroma bi ravnali, kot so zapisali?" Iz odgovorov ne moremo enostavno sklepati na dejansko ravnanje, vendar pa smo pridobili številne

podatke o vprašanih, ki jih psihologi zaznavajo kot problematična, in o tem, kje se pojavlja večje ali manjše strinjanje med strokovnjaki. Veljavnost vprašalnika smo poskušali izboljšati z vprašanji, ki se ne nanašajo neposredno na vedenje vprašanih, temveč na ravnanje kolegov. Tako naj bi se zmanjšala težnja po dajanju socialno zaželenih odgovorov. Postavlja se tudi vprašanje, kakšni bi bili rezultati, če bi v raziskavi sodelovali vsi, ki so prejeli vprašalnik. Predpostavljamo namreč, da so se odzvali tisti psihologi, ki so za področje poklicne etike bolj zainteresirani in najverjetneje tudi bolj občutljivi za etične dileme. V nekaterih primerih bi zavrnitev sodelovanja lahko razložili z obrambnimi mehanizmi ali pa s premajhno občutljivostjo za etične dileme; seveda moramo razloge za večino neizpoljenih in nevrnjenih vprašalnikov iskati povsem drugje (na primer: nestrinjanje z načinom zbiranja informacij, in vsebino vprašalnika, pomanjkanje časa, interesa in/ali motivacije za sodelovanje, anketiranci lahko v poplavi papirja založijo pošto in nanjo pozabijo in podobno). Pri obdelavi rezultatov se je tudi pokazalo, da so bila nekatera vprašanja premalo posrečeno in ustrezno zastavljena.

Ko iščemo razloge za stanje na področju poklicne etike, lahko izhajamo iz dela nekaterih avtorjev, ki razlagajo razkorak med vrednotami in vedenjem z nezadostnimi realnimi zmožnostmi in viri, nezadostnim samorazumevanjem in omejeno ali nerazvito sposobnostjo samointerpretacije, s konformiranjem skupinskim normam ali z namerno samoprevaro (Lacey in Schwartz, 1996). Zaenkrat lahko o razlogih na podlagi te raziskave zaključimo, da je potrebno uvajati več izobraževanja s področja poklicne etike in da institucije, v katerih so psihologi zaposleni, v večini primerov ne predstavljajo ovire etičnemu ravnanju. O morebitnih drugih razlogih zaenkrat le domnevamo in tako predlagamo smernice za nadaljnje raziskave.

Povsod po svetu psihologi opažajo, da je odločanje v primeru dilem včasih oteženo zaradi pomanjkljive ali premalo natančne razlage problemov in njihovih rešitev v kodeksih psihološke poklicne etike, med drugim: nerealnost zaradi visokih zahtev, strokovnjaki jih premalo poznajo in upoštevajo, med posameznimi etičnimi principi prihaja do konfliktov, včasih so principi preveč togi, nedoločeni in jih uporabniki zato različno razumejo (Keith-Spiegel in Koocher, 1995). Ocenjujemo, da je v kodeksu nemogoče opredeliti vse potencialne dileme, zato naj bodo konkretni primeri raje vsebina posebnih publikacij. Hkrati se na podlagi rezultatov strinjamo, da je kodeks - tudi med slovenskimi psihologi - premalo poznan. Keith-Spiegel in Koocher (1995) med razlogi za težave omenjata tudi problem slabe ozaveščenosti javnosti o pravicah obravnavancev in dolžnostih psihologov. Informiranje javnosti je torej pomembna naloga, saj bodo asertivni obravnavanci pripomogli k bolj etičnemu ravnanju psihologov. Psihologi v praksi delijo enotno mnenje, da se profesionalne etike ne moremo učiti zgolj z akademskim spoznavanjem etičnih načel (Ovreeide, 1998). Dejanske etične dileme in zlasti iskanje ustreznih poti za njihovo razreševanje je potrebno spoznavati s permanentnim poklicnim izobraževanjem v različnih oblikah delavnic, simulacij, panelnih skupin, tečajev in podobno.

Raziskava odpira možnosti in potrebe po nadaljnem raziskovalnem in pravno-organizacijskem delu. Koristne bodo podrobne raziskave o vzrokih etičnih dilem in kršitev pri nas: o motiviranosti za etično ravnanje in vzpodbujanju te, o usposobljenosti psihologov, razpoložljivosti potrebnih psihodiagnostičnih sredstev in podiplomskih izobraževalnih programov. Premalo obdelano je tudi področje informiranosti javnosti – potencialnih uporabnikov psiholoških storitev. Široko področje nadaljnjega dela predstavlja oblikovanje izobraževanja s področja poklicne etike na osnovi številnih v literaturi opisanih modelov, zahtev EFPPA, želja psihologov in študentov ter realnih možnosti. Neizogibna in nujna naloga slovenskih psihologov je ureditev pravnega vidika psihološke dejavnosti. Kljub poudarjanju pomena notranje kontrole je to vendarle potrebno storiti in s tem odstraniti enega od razlogov za nepravilnosti. Sprejetje zakona o psihološki dejavnosti sicer samo po sebi še ne zagotavlja etičnosti ravnanja, vendarle bi zakon znal ustrezno urejati nekatera s tem povezana področja, kot so kompetentnost (izobraževanje in pridobivanje licenc), zaupnost, zasebna praksa, psihodiagnostična sredstva, nadzor dela, uporaba besede psihologija itd. Raziskavi bi morala slediti podrobna analiza problematike in iskanje smernic po posameznih področjih dela, na primer v okviru sekcij, seminarjev, študijskih in supervizijskih skupin. Hkrati bi morala biti etični kodeks in z njim celotna struktura izobraževanja v etičnem ravnanju stalno na preži pri odpiranju novih področij psihologije (kot je na primer vzpostavljanje poklicnega odnosa preko računalnika), ki prinašajo s seboj vedno nove etične dileme. Kljub temu da se zavedamo pomembnosti izobraževanja, nadzora in izvajanja sankcij, pa sklepamo, da ostaja odločitev za etično ravnanje odgovornost posameznega psihologa.

Zaključek

Z obdelavo anketnih vprašalnikov smo pridobili podatke o problemu, ki smo si ga zastavili v raziskavi – torej o stanju na področju poklicne etike slovenskih psihologov. Rezultati so pokazali nekatere aktualne etične dileme in s tem povezane potrebe po njihovi obravnavi in reševanju. Če se bo strokovna javnost nanje ustrezno odzvala, lahko ti rezultati pripomorejo k izboljšanju strokovnosti in etičnosti ravnanja psihologov. To bi bilo mogoče doseči s poglobljeno obravnavo dilem, ki so jih na osnovi delovnih izkušenj izpostavili psihologi, in z iskanjem smernic za ravnanje. Poleg tega pa bi bilo potrebno glede na rezultate raziskave zagotoviti izobraževanje s področja poklicne etike in s sprejetjem zakona o psihološki dejavnosti urediti pravni vidik psihološkega poklica. Eden izmed glavnih ciljev tovrstnih raziskav je večanje občutljivosti za etična vprašanja in opozarjanje nanje. Zavedanje etične dileme je namreč predpogoj za uvajanje sprememb in iskanje rešitev, ki so bolj v skladu z etiko. Menimo, da je že sam vprašalnik, ki so ga prejeli vsi člani DPS, opozoril na to problematiko.

Zahvala: Avtorja se zahvaljujeta kolegicam Živani Bele Potočnik, Dušici Boben in Poloni Matjan za koristne nasvete pri konstrukciji vprašalnika in dvema recenzentoma za pripombe na prvo verzijo rokopisa.

Literatura

- Bernard, J.L. in Jara, C.S. (1986). The failure of clinical psychology graduate students to apply understood ethical principles. *Professional Psychology: Research and Practice*, 17, 313-315.
- Bernard, J.L., Murphy, M. in Little, M. (1987). The failure of clinical psychologists to apply understood ethical principles. *Professional Psychology: Research and Practice*, 18, 489-491.
- Bucik, V. (1997a). Fotokopirati ali ne fotokopirati? To je sedaj vprašanje! Nepotrebne dileme ob uporabi psiholoških testov [To copy or not to copy? That is the question: The unnecessary dilemmas about the use of psychological tests]. *Panika*, 2 (4), 5-6.
- Bucik, V. (1997b). *Osnove psihološkega testiranja [Essentials of psychological testing]*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo.
- Eberlein, L. (1988). The new CPA Code of ethics for Canadian psychologists: An education and training perspective. *Canadian Psychology*, 29 (2), 206-212.
- Eyde, L.D. in Quaintance, M.K. (1988). Ethical issues and cases in the practice of personnel psychology. *Professional Psychology: Research and Practice*, 19, 542-546.
- Fine, M.A. in Ulrich, L.P. (1988). Integrating psychology and philosophy in teaching a graduate course in ethics. *Professional Psychology: Research and Practice*, 19, 148-154.
- Haas, L.J., Malouf, J.L. in Mayerson, N.H. (1986). Ethical dilemmas in psychological practice: results of a national survey. *Professional Psychology: Research and Practice*, 17, 316-321.
- Handelsman, M.M. (1986a). Ethics training at the master's level: A national survey. *Professional Psychology: Research and Practice*, 17, 24-26.
- Handelsman, M.M. (1986b). Problems with ethics training by »osmosis«. *Professional Psychology: Research and Practice*, 17, 371-372.
- Holmes, J. in Lindley, R. (1989). *The Values of Psychotherapy*. Oxford: Oxford University Press.
- Jordan, A.E. in Meara, N.M. (1990). Ethics and the professional practice of psychologists: the role of virtues and principles. *Professional Psychology: Research and Practice*, 21, 107-114.
- Keith-Spiegel, P. in Koocher, G. P. (1995). *Ethics in Psychology*. New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Kodeks psihološke etike [Professional Code of Ethics in Psychology]* (1982). Ljubljana: Društvo psihologov Slovenije.
- Lacey, H. in Schwartz, B. (1996). The formation and transformation of values. V W. O'Donohue in R.F. Kitchener (ur.), *The philosophy of psychology* (str. 319-338). London: Sage.
- Meta-Code of Ethics* (1995). Athens: European Federation of Professional Psychologists

Association.

- Milčinski, J. (1982). *Medicinska etika in deontologija [Medical ethics and deontology]*. Ljubljana: Dopolna delavska univerza Univerzum.
- Newmark, C.H. in Hutchins, T.C. (1981). Survey of professional education in ethics in clinical psychology internship programs. *Journal of Clinical Psychology*, 37, 681-683.
- O'Donohue, W. in Mangold, R. (1996). A critical examination of the ethical principles of psychologists and code of conduct. V W. O'Donohue in R.F. Kitchener (ur.), *The philosophy of psychology* (str. 371-380). London: Sage.
- Ovreeide, H. (1998). *Recommendations for teaching ethics within the EFPPA* (working report). Bergen, Norway.
- Owen, G. (1986). Ethics of intervention for change. *Australian Psychologist*, 21, 211-218.
- Pediček, F. (1994). *Edukacija danes: poglavja za pedagoško antropologijo [Education today: Issues in educational anthropology]*. Maribor: Obzorja.
- Sinclair, C., Poizner, S., Gilmour-Barrett, K. in Randall, D. (1987). The development of a code of ethics for Canadian psychologists. *Canadian Psychology*, 28 (1), 1-8.
- Vukasović, A. (1993). *Etika, moral, osobnost [Ethics, morality and personality]*. Zagreb: Školska knjiga.
- Wilkins, M.A., McGuire, J.M., Abbott, D.W. in Blau, B.I. (1990). Willingness to apply understood ethical principles. *Journal of Clinical Psychology*, 46, 539-547.
- Zelig, M. (1988). Ethical dilemmas in police psychology. *Professional Psychology: Research and Practice*, 19, 336-338.

Prispelo/Received: 04.06.2000

Sprejeto/Accepted: 02.09.2000